

TEYİTÇİLİK/DOĞRULAMA

2. Gün 4. Oturum

13 Kasım 2022 Pazar 14.45-16.15

Emre İlkan Saklıca

Teyit Yazı İşleri Sorumlusu

DERS ÖĞRENME ÇIKTILARI

- 1- Dersin sonunda katılımcılar yanlış bilgiyle mücadelede teyitçiliğin önemini kavrar.
- 2- Bir haberin doğruluğunu sorgulamayı öğrenir.
- 3- Teyitçilikle mücadelede metodoloji ve yöntemlerin önemini anlar.
- 4- Doğrulama tekniklerini ve bu teknikleri kullanmayı öğrenir.

GİRİŞ

Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü'nün her yıl yayınlanan Dijital Haber Raporu yanlış bilgiyle olan sorunumuzu gözler önüne seren önemli bir çalışmadır. 2022 yılında yayınlanan raporda habere duyulan güvenin arttığını görüyoruz. Dünya genelindeki katılımcıların yüzde 42'si çoğu zaman çoğu habere güvendiklerini belirtiyor. Ancak dünya genelinde yanlış bilgiye karşı duyulan endişe sürekli artıyor. Katılımcıların neredeyse yüzde 50'si koronavirüs, yüzde 45'i politika, yüzde 20'si ise iklim değişikliği hakkında son bir haftada yanlış bilgi ile karşılaştığını düşündüğünü belirtmiş. Yanlış bilgiyle bu kadar çok karşılaşıyorsak ortada bir sorun olduğu aşikâr demektir. Bunun önüne geçmek her dosyada farklı yöntemlerle olabilir ancak bazı temel argümanlar üzerinden ilerlenebilir.

Birinci aşamada karşılaştığınız haber ya da sosyal medya paylaşımının doğrulanabilir olduğunu tespit etmelisiniz. Sonrasında konuyla ilgili araştırmalarınızı yaparak birden çok kaynak ve kanıtla erişmelisiniz. En sonunda da bu iddiaların doğru veya yanlış olduğunu ortaya çıkarmalısınız. Dijital yollarla elde edilebilecek ve herkes tarafından ulaşılabilir açık veriler doğrulama aşamasında büyük öneme sahip, bu asla unutulmamalı. Delillerin birbirini doğrulaması ve tutarlı olması da bir diğer husus.

Kriz anları dediğimiz, acil durumlarda dezenformasyon daha da hızlı yayılıyor. Bunun sebebi ise belirsizlik. Belirsizlik kaygıyı da tetikliyor. Psychology Today'de yayınlanan bir makale önemli bir noktanın altını çiziyor. Korkular söylentiye körüklüyor ve bir kitlede ne kadar çok toplumsal gerginlik varsa söylentiye başlatma meylî de o kadar fazla oluyor. Bu yüzden kriz anlarında doğru bilgiyi aktarmak zor ama en dikkat edilmesi gereken iş konumunu alıyor.

Craig Silverman ve Rina Tsubaki "Doğrulama El Kitabı'nda" son dakika haberlerinde doğrulama ile ilgili ipuçlarına değinirken sosyal medya ile ilgili altı çizilecek bazı önerilerde bulunuyor. Genel olarak toplum, güvenilir, zamanında bilgi için haber kuruluşları, acil servisler ve devlet ajansları gibi resmi kaynaklara başvurur. Bu kuruluşlar da yeni bilgi kaynaklarına erişmek için günümüzde artık daha fazla topluma dönmeli. Yani şunu söyleyebiliriz resmi bilgi kaynakları, devlet ajansları, STK'lar ya da haber kuruluşları ihtiyaç duyulduğunda önemli bilgiyi sağlar ve acil durumu ilk gören kaydeden kişiyle birlikte çalışır.

1. TEYİTÇİLİĞİN ESASLARI

Buradaki kritik nokta ise gazeteciler ve bölgede faaliyet gösteren kişilerin kriz zamanlarında ortaya çıkan ve çoğunlukla birbiriyle çelişen bilgileri toplayıp, birden fazla kaynağa dayandırmak ve doğrulamak için uzmanlaşmasını sağlamak. Bunun için de teyitçilik tekniklerinin mutlaka anlaşılması ve bunun kriz zamanında değil daha öncesinde öğrenilmesi gerekiyor. Steve Buttry burada bazı esasları listeliyor:

- Kriz anlarında facia ve son dakika haberleri gelmeden önce bir plan ve prosedür hazırlayın.

- İnsani kaynaklar geliştirin.
- İnsanlarla iletişime geçin ve onlarla konuşun.
- Bir şeyler doğru olmak için fazla iyi görüldüğünde şüpheli olun.
- Güvenilir kaynaklara danışın.
- Araştırma ve araştırma yöntemlerine, yeni araçlara aşina olun.
- Diğer profesyonellerle iletişim kurun ve onlarla çalışın, teyitçilik bir takım işidir.

2. DOĞRULAMA SORULARI

Buna ek olarak ise bir görsel, *tweet* ya da bir içeriğin hem kaynağının hem de içeriğinin doğrulanması gerektiğini unutmamalı. Şunu unutmamalı bazı anlarda kaynaklarımızdan aldığımız bilgiler eksik, kusurlu olabilir bu çelişkileri de sorgulamak atmamız gereken adımlardan. Bir haberin doğru olup olmadığı ile ilgili olasılığı ölçmek için sorulabilecek bir soru örüntüsünden de bahsedebiliriz.

- Bir haberle karşılaştığımızda duygusal tepkinizi ölçmek burada birinci adım olabilir. Kızgın mı hissettiniz örneğin? Bu bilginin şiddetle doğru çıkmasını mı istiyorsunuz ya da yanlış çıkmasını mı?
- İçeriğe rastladığımız internet sitesinde bu bilginin reklamı mı yapıyordu, sosyal medya akışınızda mı gördünüz ya da tanıdığınız biri mi gönderdi?
- Başlıkta gereksiz noktalama işareti veya vurgu için büyük harf kullanılıyor mu? Bir sır veya medyanın bilmenizi istemediği bir şey olduğunu mu iddia ediyor?
- Bir internet geyiği ya da caps gibi kolay paylaşım için mi tasarlanmış?
- Bilginin kaynağını kontrol edin. Güvenilir bir kaynak mı? Editöryal standart var mı? Haberin bir yazarı var mı?
- İçerikte tarih belirtilmiş mi? Güncel bir içerik mi yoksa güncel olduğu iddiasıyla mı paylaşılıyor?
- İçerik, resmi ve uzman kaynaklar dahil olmak üzere çeşitli kaynaklara referans veriyor mu?
- Haberin içinde nitelikli kaynaklara bağlantı var mı? Ya da üzerinde oynanmış mı veya bağlamından koparılmış mı?
- Haberin içindeki görseli tersine arayıp gerçek olup olmadığını ve bahsi geçen olayla alakalı olup olmadığını doğrulayabiliyor musunuz?
- İçeriği doğrulama kuruluşlarında arattığınızda tamamen doğru olmadığını söyleyen bir etiketle karşılaşıyor musunuz?

Peki ne yapmalı, bir iş akışı oluştururken doğrulamada beş kısa adımla sadeleştirme yapabiliriz.

- Çalışmanızdaki tüm noktaları dokümanete edin. Ekran görüntülerini, linkleri net tutun. Böylece araştırmanız süresince ve sonrasında, yani ihtiyaç duyduğunuzda attığınız adımlara yeniden dönebilirsiniz.
- Bir araç kiti oluşturun. Dijital süreçte ihtiyacınız olan araçları bir liste halinde tutun.
- Arama fonksiyonlarını iyi kullanın. Hem arama motorları hem de sosyal medya uygulamaları ve pek çok diğer platformda gelişmiş arama seçeneklerini kullanabilirsiniz.
- Telefonunuzu kullanmaktan çekinmeyin.
- Sürekli güncel verilere göre kendinizi ve araştırmanızın bulgularını yenileyin.

3. DOĞRULAMA TEKNİKLERİ

Doğrulama için güçlendirmemiz gereken, şüphelendiğimiz bir görselle ya da bir belgeyle karşılaşınca edinmemizin zaruri olduğu teknik bazı donanımlar var.

a. Arama Motorlarında Kullanılabilecek Komutlar

Arama motorlarında kullanılabilecek komutlar erişebileceğimiz bilgiler konusunda bize çok sayıda imkân sağlayabilir. Bu komutlar başta Google ve Yandex olmak üzere neredeyse her platformda benzer bir mantığa sahip ve kolayca aradığınız bilgilere ulaşmanız için ipuçları sunabilir. Ancak temel nokta neyi aradığınızı somutlaştırmakta başlıyor.

Tıpkı bir haberin temelini oluşturan 5N 1K gibi, aradığınız konu üzerine de bir düşünme seti geliştirmeniz bilgiye erişiminizi daha da kolaylaştırabilir. Örneğin bir bilim insanı ile ilgili araştırma yapacağımızı düşünün. Düşünme örgüsünü oluştururken ilk düşünmemiz gereken “Bir bilim insanını hangi özellikleri bilim insanı yapar?” Yani arayacağınız sonuçlar sırasında bilim insanına özgü sonuçlar çıkarmanız için bir veriye ihtiyacınız var. Bu sorunun yanıtı ise “unvan” diyebiliriz. Yani bir bilim insanı ile ilgili bir araştırmada “Doktor”, “Profesör” ya da benzeri kavramlar sonuçlara erişmemizi kolaylaştırabilir. Ayrıca bilim insanlarının geçmişteki çalışmalarını ve bağlı buldukları kurumları incelemek yol gösterici olabilir.

İkinci soru ise “ne aradığımız” üzerine olmalı. Bir kişi etrafında dolaşan bilgilere erişmek temel amaç. Diğer soru ise temel olgumuzun ne olduğu. Örnek olarak “Covid-19’un 18-25 yaş arasındaki ölüm oranını ele alalım” Son olarak ise “bildiğimiz ne var?” sorusunu düşünmek işimizi kolaylaştırabilir. Bildiğimiz isimler, konular... Aramaya ilişkin elimizde ne varsa bunu düşünmek sonuçları çok daha iyi bulmamızı sağlayacaktır. Yani komutlar kadar onları kullanırken oluşturduğunuz mantık ve kullandığımız anahtar kelimelerin özenli seçilmesi de önem taşıyor. Bu gibi bir soru seti oluşturarak komutlarla birçok sonuca erişebiliriz.

Örneğin Google ya da Yandex’te lisans diploması yazdığınızda bu iki kelimenin farklı cümlelerde geçtiği birçok sonuca erişirsiniz. Ancak tırnak içinde “lisans diploması” yazdığınızda arada hiçbir kelime olmadan direkt bu kelime setini bulursunuz. Eğer arama sonuçlarınızda “yüksek lisans diploması” gibi bir sonuçla karşılaşmak istiyorsanız bu kez komutta eksiye yer vermelisiniz. Yani “lisans diploması” -yüksek yazdığınız zaman içinde lisans diploması geçen ama yüksek olmayan sonuçlar karşınıza çıkacaktır. İsteddiğiniz başka bir kelimenin kullanılmasını tercih ederseniz onu da artı (+) ile ekleyebilirsiniz. Aynı ya da benzer

anlama gelen anahtar kelimeler için ya da pek çok farklı şekilde ifade edildiğini düşündüğünüz sonuçlar için OR komutunu kullanabilirsiniz. Örneğin “lisans diploması” OR “üniversite diploması” OR “lisans mezuniyet” OR “üniversite diploma” gibi çeşitli anahtar kelime gruplarını kullanırsanız sonucun istediğinizden fazla daralmasını engellemiş olursunuz.

Bir diğer komut ise sıkça kullanabileceğiniz “site:” olabilir. site:osym.gov.tr yazdıktan sonra “lisans diploması” -yüksek komutunu eklerseniz. Sadece ÖSYM’nin sitesindeki sonuçlar karşınıza gelecektir. Eğer site komutunun başına eksi ibaresini eklerseniz, bu sefer ÖSYM dışında diğer sitelerde ara demiş olacaksınız. Site komutunu kullanırken önce arama yapmak istediğiniz sitenin adresini teyit etmeniz gerekeceğini hatırlatalım.

Yine sıkça kullanabileceğiniz bir diğer komut ise filetype: Bu arama sonucu ile çeşitli sitelerde pdf, Word ya da Excel dosyası arayabilirsiniz. Özellikle ihaleler ya da benzeri dokümanlara erişmek için sitelerdeki dokümanları aramak çok sayıda bilgiye erişmenizi sağlayacaktır. Örneğin site:ogm.gov.tr filetype:pdf komutunu kullandığımız zaman Orman Genel Müdürlüğü’nün sitesindeki PDF dosyaların bir listesi karşınıza gelecektir. Dilerseniz diğer komutlardan da faydalanıp aramanızı geliştirebilirsiniz. Filetype komutu bazen Excel dosyaları ya da text metinler üzerinden çeşitli telefon numaraları, sitelerde yer alan faturalar, farklı belgeler ya da hiç bulmayı düşünmediğini dokümanlara ulaşmanızı sağlayabilir.

Komutlarda yer alan *cache* de yakın zamanda yayından kaldırılmış ve arama motorlarının ön belleğindeki sayfalara erişmenizi sağlayabilir. Geçmiş bilgilere ulaşma esnasında yine kullanılacak çok değerli bir araç var. İnternette yer alan sitelerin bazen eski versiyonlarına ya da belli bir tarihteki haline bu araç sayesinde ulaşabilirsiniz. Wayback Machine ve archive.org adresinden iki kritik amaçla faydalanabilirsiniz. Bunlardan ilki sitelerin geçmişteki versiyonlarına bu link üzerinden ulaşabileceğiniz gerçeği.

Örneğin, Wayback Machine üzerinde tbmm.gov.tr adresini arattığımızda, sitenin 1998 yılındaki versiyonlarına kadar ulaşabiliyorsunuz. Kaydedilmiş onlarca versiyonda geçmişteki bir bilgiyi aramak mümkün olabiliyor.

Arşive bazı şirketlerin internet sayfalarının geçmişi, kurumların yayınlayıp kaldırdığı bilgileri, sitelerinde belli problemler sonrasında hızlıca yaptığı değişiklikleri arayıp bulabilirsiniz. Bu özellik Twitter’da yer alan bazı hesapların geçmişine de ulaşmanızı sağlayabilir. Belki silinmiş bir *tweeti* belki de kullanıcı adı değiştirilmiş ve başkasını taklit eden bir hesabın orijinal halini bu yöntemle bulabilirsiniz.

Bu araç setini kullanabileceğiniz bir diğer nokta ise linkleri arşivleyebilme imkanı. archive.is ya da Wayback Machine üzerinden istediğiniz internet sitesini kaydedebilir ve haberlerinizde kullanabilirsiniz. Böylece sizin araştırmanız sırasında yararlandığımız kaynak, sizin eriştiğiniz haliyle arşivlenmiş olur. Bazı sitelerin yazılımları belli noktalarda problemler yaratsa da bu işlevli araç çok ciddi yanlış bilgi sorunlarını çözebilecek niteliğe sahip.

b. Siteler Hakkında Bilgi

Sitelerin arşiv sonuçlarına ulaşmanın yanı sıra, bir internet sitesi hakkında taranabilecek bir diğer önemli bilgi ise, o sitenin kime ait olduğuyla ilgili. Bir şirketle ilgili araştırma yaptığımız zaman o sayfanın kimin adına kayıtlı olduğu, hatta kayıtlı e-posta adresine ait başka hangi sitelerin olduğu gibi bilgilere erişebilirsiniz. Özellikle şirketler ve çeşitli tık tuzakları ile ilgili araştırmaları yaparken bu tip bilgilere erişmek, sitelerin ne zaman hizmete girdiği gibi

bilgiler sonuçlara erişmenizde ipuçları sunabilir. Bunun için who.is, whoxy gibi internet sitelerini kullanabilirsiniz.

c. Şirketler Hakkında Bilgiler

Şirketlerle ilgili çok sayıda bilgiye internet üzerinden ulaşılabilir. E-devlet bünyesindeki Ticaret Sicili ilan sorgulama servisi, Ticaret Bakanlığı'nın Mersis sorgulama sistemi sayesinde şirketlerin kuruluş, ortak bilgileri ve benzeri verilere ulaşabilirsiniz. Çok fazla kullanılmayan bir diğer sistem ise marka tescil sonuçlarını aratabileceğiniz Türk Patent Enstitüsü. Bu sayede bildiğiniz bir markanın kayıtlı olduğu şirket bilgilerine erişebilirsiniz.

d. Görsel doğrulama

Kriz anlarında ya da haberlerde gördüğünüz görsellerin olayla ilgili olup olmadığı ya da güncelliğini tespit etmek doğrulamanın önemli aşamalarından biri. Görsel doğrulama konusu birçok farklı ara başlıkla karşımıza çıkıyor. Bir görselin bize sunduğu manzara, görselle ilgili yapılabilecek tersine aramalar, akıllı telefonda yapılabilecekler, teknik detaylar, manipülasyon tespiti ve videolarda atılabilecek adımlar.

Bir görsel bize ne anlatıyor olabilir?

Sosyal medyada veya haber sitelerinde paylaşılan görseller içinde çok sayıda ipucu barındırabiliyor. Bazen paylaşılan fotoğrafta bulunan bir bayrak, yoldan geçen bir otobüs, sokak kenarında bulunan bir yol tabelası, bir aracın plakası ya da mimari bir yapı türü görüntünün nereden olduğuna ilişkin ipuçları taşıyabilir. Yine tüm dünyayı etkileyen pandemi nedeniyle fotoğrafta bulunan kişilerin maskeli olup olmaması ya da kişilerin kıyafetlerinin mevsime ya da mekana uyumluluğu da yeni düşünme alanlarının kapısını aralar. Aynı şekilde kişilerin giydiği bir üniformadaki renkler, armalar, bölgeye has coğrafi bitkiler bile birçok sorunu çözüme kavuşturabilir.

e. Tersine görsel arama

Özellikle sosyal medyada karşılaştığınız ya da bir haberde konu edinilen görsel farklı bir yerden, farklı bir olaydan, hatta aynı yerden ancak çok daha eski tarihli olabilir. Ancak özellikle kriz anları göz önüne alındığında bu gibi paylaşımlarla daha sık karşılaşıldığını söyleyebiliriz. Bir deprem, yangın ya da çatışma anında farklı olaylardan görseller hızlıca yayılabiliyor ve belirsizlik anında kafalardaki soru işaretini daha da artırabiliyor. Bu durumda doğrulama alanında en sık kullanılan tekniklerden biri olan tersine görsel aramadan faydalanılabilir.

Tersine görsel arama yaparken her arama motorunun farklı anlarda farklı sonuçlar verdiğini hafızada tutmakta fayda var. Örneğin, kişilerin yüzlerini taramada Yandex ve Bing çok güçlü bir yeteneğe sahip. Farklı coğrafyalarda orada daha iyi endeksleme yapan arama motorlarının daha iyi sonuç verebileceğini de unutmamalı. Hatta GDPR nedeniyle Google'ın bu konuda biraz daha geride kaldığını bile söyleyebiliriz. Görsel taramada diğer güçlü araçlar ise TinEye ve Pimeye. Pimeye'in özellikle kişilerin yüzlerini taramada mahir olduğunu söyleyebiliriz. Google, Yandex ve Bing'in görsel arama motorlarına images.google.com, images.yandex.com ve images.bing.com üzerinden erişebilirsiniz. TinEye'a www.tineye.com, PimEye'a da www.pimeye.com adreslerinden ulaşabilirsiniz.

Tersine arama için gördüğünüz fotoğrafı sağ tıklayarak bilgisayarınıza kaydetmeniz sonrasında da görsel arama motorlarına girerek bu fotoğrafı yüklemeniz gerekiyor. Sonrasında

çıkan sonuçlar ise fotoğrafın başka hangi sitelerde kullanıldığını bulmanızı sağlıyor. Eğer sonuç alabilirseniz TinEye ilk kullanıldığı tarihe kadar bilgileri aktarabiliyor.

Arama motorları özelinde bakarsak, Yandex yüzleri, manzaraları ve nesnelere tanıma konusunda çok güçlü. Sonuçlarını elde ederken turist siteleri ve sosyal ağlardan da ciddi ölçüde yararlanıyor. Özellikle Avrupa ve eski Sovyet coğrafyasındaki fotoğraflarda daha iyi sonuçlar verdiği bir gerçek. Yine Yandex üzerinden aynı kişinin farklı aydınlatma, arka plan renkleri ve pozisyonları olan diğer fotoğraflarını da arayabiliyor.

Son dönemde arama özelliklerini güçlendiren Bing özellikle kişi yüzlerini ararken çarpıcı sonuçlar verebiliyor. Bir fotoğrafı yüklediğinizde kişilerin yüzlerinden kim olduğunu güçlü bir sonuç ile karşınıza çıkarabiliyor. Hatta fotoğraflarda belli bir bölümü seçip, orayı özel olarak da arayabiliyor.

Ücretsiz ve güçlü bir tersine görsel arama aracı olan TinEye diğer görsel arama araçlarının aksine, bir fotoğrafın en çok değiştirilen, en eski ya da en yeni yinelemelerini görebileceğiniz bir sonuç tablosu önünüze getirir. Özellikle bir fotoğrafın ilk ne zaman kullanıldığını belirlemede en eski özelliğinin büyük kolaylık sağladığını hatırlatmakta fayda var. Bu noktada Bellingcat'ın rehberinden birkaç öneriyi aktarabiliriz:

- İlk, ikinci ve üçüncü denemenizde Yandex'i kullanın, hâla istediğiniz sonuca erişemiyorsanız Bing ve Google'ı kullanın.
- Batılı bir ülkeden veya eski bir Sovyet ülkesinden olmayan kaynak görüntülerle çalışıyorsanız şansınıza küsün. Bu arama motorları bu bölgelere odaklı ve Güney Amerika, Orta Amerika/Karayipler, Afrika ve Asya'nın çoğunda çekilen fotoğraflarda zorlanıyorlar.
- Bir piksel karmaşası hâline gelene kadar iki veya üç katına çıkarmak anlamına gelse bile çözünürlüğü artırın. Bu arama motorlarının hiçbiri 200×200 altındaki görüntülerle pek çalışmıyor.
- Sonuçlarınız yanlış şeylere odaklanıyorsa görüntünün öğelerini kırpmayı veya pikselleştirmeyi deneyin. Bu arama motorlarının çoğu, insanlara ve yüzlerine odaklanıyor, bu yüzden arka plan öğelerine odaklanmak için onları pikselleştirin.
- Her şey başarısız olursa, gerçekten yaratıcı olun: görüntüyü yatay olarak yansıtın, bazı renk filtreleri ekleyin veya resim düzenleyicinizdeki klon aracını kullanarak görüntüdeki, aramaları bozan öğeleri doldurun.

f. Akıllı Telefonda Yapılabilecekler

Gazetecilik mesleği gereği her zaman masa başında olamayabilir, sahada olabilirsiniz. Böyle anlarda ise telefonunuz en önemli araç olacaktır. Bu durumlarda bahsi geçen tersine görsel arama yöntemleri dışında farklı uygulamalardan da faydalanabilirsiniz.

Mobil cihazlarda kullanabileceğiniz Photo Sherlock uygulaması ile üç farklı arama motorunu kullanarak tersine görsel arama yapabilirsiniz.

Fake Image Detector ise bir görüntünün kaynağını ve doğruluğunu araştırırken iki aşamada çalışıyor. Bunlardan ilki görselin bir kısmının tahrif edilip edilmediğini görmek için sıkıştırılma oranını inceleyen "hata düzeyi analizi." Diğeri ise bir fotoğraf çektiğinizde otomatik olarak gömülen "sahne arkası" verileri, yani meta veri.

g. Teknik Detaylar

Bir haber peşinde koşuyorsunuz ya da bir kriz anında telefonunuza bir fotoğraf geldi. Bu fotoğrafın tam olarak nereden olduğuna emin değilseniz buradaki önemli adımlardan biri fotoğrafın verilerini incelemek olacaktır. Düşük çözünürlüklü, sosyal medya fotolarında tam sonuç alamazsanız da fotoğrafların EXIF bilgisine bakarak tam olarak nerede çekildiğini, çekim saatini hatta çekildiği cihazı bile öğrenebilirsiniz. Burada ihtiyacınız olan yüksek çözünürlüklü orijinal fotoğrafın sizde olması.

ğ. Manipülasyon Tespiti

Bazen telefonunuza gelen ya da sosyal medyada karşılaştığınız bir fotoğrafın gerçek olup olmadığı ile ilgili soru işaretleri yaşayabilirsiniz. İşte bu durumda yapmanız gereken ise fotoforensics.com adresine girerek fotoğrafı yüklemek ve orijinal olup olmadığını tespit etmek. Sitede bulunan ELA analizi ile fotoğrafın orijinalliğini kontrol edebilirsiniz.

h. Videolarda Yapılabilecekler

Telefonunuza gelen ya da sosyal medyada karşılaştığınız bir videoda ise videoyu durdurup o andan görüntüler almak çok sayıda veriye erişmenizi sağlayabilir. Videodan belli anları bilgisayarınıza kaydettikten sonra tersine görsel arama yöntemi ile sonuç alabilirsiniz.

ı. Diğer Yöntemler

Doğrulama yaparken kullanılan birçok teknik var. Google, Yandex ve diğer arama motorlarının haritalar servisi birçok konum hakkında coğrafi bilgilere erişmenizi sağlayabilir. Bunlara ek olarak Google'ın Earth uygulaması ile haritadaki bölgelerin uzun yıllar geçmişini de görebilirsiniz.

FlightRadar24 gibi araçlarla uçakları, MarineTraffic gibi araçlarla da gemi hareketini izleyebilirsiniz.

FAYDALI LİNKLER

First Draft, Yanlış bilgi psikolojisi, <https://teyit.org/files/yanlis-bilgi-psikolojisi-first-draft.pdf>

EJC, Doğrulama el kitabı 3, <https://teyit.org/files/dezenformasyon-el-kitabi.pdf>

EJC, Doğrulama el kitabı,

https://teyit.org/wp-content/uploads/2016/12/dogrulama_el_kitabi-baski.pdf

UNESCO, Journalism, fake news & disinformation: handbook for journalism education and training, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>

Teyit, Sözlük: Yanlış bilginin en yaygın yedi türü,

<https://teyit.org/sozluk-yanlis-bilginin-en-yaygin-7-turu>

Teyit, Fotoğraftaki kişinin Taliban'ın atadığı Merkez Bankası Başkanı olduğu iddiası <https://teyit.org/analiz-fotograftaki-kisinin-talibanin-atadigi-merkez-bankasi-baskani-oldugu-iddiasi>

Teyit, Bayraklı'daki Kızılay Kan Merkezi'nin depremde yıkıldığı iddiası,

<https://teyit.org/analiz-bayraklidaki-kizilay-kan-merkezinin-depremde-yikildigi-iddiasi>

Teyit, TRT'nin kadın milli voleybol maçı sonrası İzmir Marşı'nı kestiği iddiası <https://teyit.org/analiz-trtnin-a-milli-kadin-voleybol-maci-sonrasi-izmir-marsini-kestigi-iddiasi>

Teyit, Bir araştırmanın BioNTech aşısının Güney Afrika varyantına karşı etkisiz olduğunu gösterdiği iddiası

<https://teyit.org/analiz-pfizer-biontech-asisinin-guney-afrika-varyantina-karsi-etkisiz-oldugu-iddiasi>

Teyit, IMF'in raporunda Türkiye'den 'en neřeli fakirleřen ülke' olarak bahsedildiėi iddiası

<https://teyit.org/imfin-raporunda-turkiyeden-en-neseli-fakirlesen-ulke-olarak-bahsedildigi-iddiasi>

Teyit, Aziz Sancar'a ait olduğu iddia edilen Twitter hesabı <https://teyit.org/analiz-covid-19-ile-ilgili-aziz-sancara-atfedilen-cumleler>

Teyit, Emniyetin tırında "ok uyurucu eğlenceli olur" yazdığı iddiası, <https://teyit.org/analiz-emniyetin-narkotik-tirinda-uyusturucu-eglenceli-olur-yazdigi-iddiasi>

First Draft, 5 Lessons for Reporting in an Age of Disinformation

<https://firstdraftnews.org/articles/5-lessons-for-reporting-in-an-age-of-disinformation/>

Psychology Today, The 8½ Laws of Rumor Spread

<http://www.psychologytoday.com/articles/200810/the-8-laws-rumor-spread>

Teyit, Araştırma: 10 soruda sahte haberler nasıl saptanır?

<https://teyit.org/arastirma-on-soruda-sahte-haberler-nasil-saptanir>

Teyit, Bellingcat tersine görsel arama rehberini Trkeleřtirdik,

<https://teyit.org/bellingcat-tersine-gorsel-arama-rehberini-turkcelestirdik>

FAYDALI KAYNAKLAR

McIntyre L. (2019) Hakikat-Sonrası. Tellekt Yayınları, İstanbul